New Research in Islamic Humanities Studies
Online ISSN : 2980 - 8944
https://api.lu.ac.ir/
Lorestan University

The Philosophical View of Love from Plato's Perspective

Taghi Drikondi[1], **Hossein Falsafi**[2] ✉, and **Ali Fatholahi**[3]

1. PhD Student in Religions and Mysticism, Kho.C., Islamic Azad University, Khorramabad, Iran. Email: driktaghi@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor of Islamic Philosophy and Wisdom, Kho.C., Islamic Azad University, Khorramabad, Iran. Email: Hosseinfalsafi@iau.ir
3. Associate Professor of Religions and Mysticism, Kho.C., Islamic Azad University, Khorramabad, Iran. Email: Alifathollahi@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 31 Octobrr 2025
Received in revised form 30 January 2026
Accepted 09 March 2026
Available online 21 March 2026

Keywords:
Plato,
Love (Eros),
Philosophical Attitude,
Symposium,
Phaedrus

ABSTRACT

Objective: This article demonstrates that love (eros) in Plato's thought is not merely one human emotion alongside others, but rather the very form of the philosophical attitude itself; philosophia, in the precise sense of the term, is the eros of wisdom. Previous studies, whether in Persian or English, have largely examined Platonic love either in the form of the ladder of ascent in the *Symposium* or in the form of divine madness in the *Phaedrus*, and have less frequently addressed the question of how love shapes the philosopher's manner of seeing, questioning, and living.

Method: The research method is descriptive-analytical, employing a hermeneutic approach and conceptual reconstruction, reading the *Symposium*, *Phaedrus*, *Theaetetus*, *Phaedo*, and *Republic* with reliance on Stephanus pagination.

Results: The findings reconstruct the philosophical attitude of love in five interconnected moments: the wound of beauty and wonder, poverty and intermediacy, giving birth in beauty, dialectical ascent, and return and care for the other. These moments do not constitute a one-directional staircase; the perfected lover returns toward others and awakens fresh wonder in them. The article's innovation is threefold: (1) proposing the cyclical model of the erotic cycle in place of the linear reading of the ladder of love; (2) defining the reciprocal harm of each moment (such as possessiveness, idolization of the beloved, and elitist isolation), which enables the assessment of philosophical love; (3) applying the model to algorithmic eros in contemporary digital culture.

Conclusions: The conclusion is that Platonic love is not a flight from the beloved, but rather the turning of the soul (periagoge) toward beauty and the good a turning that is completed only when it culminates in the birth of virtue in the other.

Cite this article: Drikondi, T., Falsafi, S., Fatholahi, A. (2026). The Philosophical View of Love from Plato's Perspective. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-19. https://doi.org/10.22034/api.2026.2077331.1637

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
Publisher: Lorestan University.
DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2077331.1637

Introduction

On an evening in the year 416 BCE, at the house of Agathon the tragedian, a group of Athenian elites resolved, instead of carousing, that each should deliver a speech in praise of Eros. The outcome of that evening was the *Symposium* a text that for more than twenty four centuries has shaped the Western, and to some extent the Eastern, conception of love. Yet the climax of this dialogue occurs where Socrates, through the words of a wise woman named Diotima, declares that Eros is neither a god nor beautiful, but rather a philosopher (Plato, *Symposium* 203d–204b). This statement is the key to the present article: Plato identifies love with philosophy, and philosophy with love.

In everyday language, Platonic love is used to denote a love bereft of the body cold and unattainable. This understanding is a historical distortion. Platonic Eros begins with the body and visible beauty, is accompanied by divine madness (Plato, *Phaedrus* 244a-245c, 249d-e), and its ultimate aim is not the denial of the beloved but rather giving birth in beauty (Plato, *Symposium* 206b-e). Love in this sense is an attitude: a manner of seeing the world in which every beauty is a sign of a superior beauty and every deficiency an invitation to inquiry.

By philosophical attitude in this article is meant a set of enduring dispositions of the soul that shape the manner of seeing, questioning, willing, and living. The Greek term closest to this meaning is *hexis* (disposition). Plato states explicitly in the *Republic* that education is not the pouring of knowledge into an empty soul, but rather the turning of an eye that already possesses the capacity to see (Plato, *Republic* 518b-d). This turning is called *periagoge*. The premise of this article is that the driving force of this turning is Eros.

Method

The research method is descriptive-analytical, employing a hermeneutic approach and conceptual reconstruction, reading the *Symposium*, *Phaedrus*, *Theaetetus*, *Phaedo*, and *Republic* with reliance on Stephanus pagination.

Results

The findings reconstruct the philosophical attitude of love in five interconnected moments: the wound of beauty and wonder, poverty and intermediacy, giving birth in beauty, dialectical ascent, and return and care for the other. These moments do not constitute a one-directional staircase; the perfected lover returns toward others and awakens fresh wonder in them. The article's innovation is threefold: (1) proposing the cyclical model of the erotic cycle in place of the linear reading of the ladder of love; (2) defining the reciprocal harm of each moment (such as possessiveness, idolization of the beloved, and elitist isolation), which enables the assessment of philosophical love; (3) applying the model to algorithmic eros in contemporary digital culture.

Conclusions

This study demonstrated that love in Plato's thought is not one of the subjects of philosophy, but rather the very form of the philosophical attitude. The philosopher, in Diotima's formulation,

is none other than Eros: an intermediate being aware of its own deficiency and drawn toward beauty and the good.

In answer to the principal question, the philosophical attitude of love is constructed from five moments: the wound of beauty and wonder, poverty and intermediacy, giving birth in beauty, dialectical ascent, and return and care. In answer to the first subsidiary question, these moments are not a one-directional ladder but rather a cycle; the perfected lover returns and awakens wonder in the soul of another, as Socrates did in Alcibiades. In answer to the second subsidiary question, each moment is situated between a deficiency and an excess, and the intermediate structure of Eros itself is repeated at each moment; this very feature provides a criterion for distinguishing philosophical love from its counterfeits, such as possessiveness, idolization, and domination. In answer to the third subsidiary question, the model demonstrates that algorithmic Eros of the digital age causes each moment of the cycle to slip into its reciprocal harm, and that philosophical education can resist this through strategies such as slow looking, remaining in the question, and master-apprentice dialogue.

The article's innovation operates on three levels: at the interpretive level, the proposal of a cyclical reading in place of the linear reading of the ladder of love; at the conceptual level, the formulation of the principle of recurring intermediacy and the definition of reciprocal harms; and at the applied level, the linking of Plato's theory of love with the critique of digital culture and education.

This research also has limitations. Its focus has been on five dialogues, and dialogues such as the *Lysis*, which addresses friendship (*philia*), and the *Laws* have been considered only marginally. It is recommended that future research (1) assess the relation of the erotic cycle to the concept of friendship in the *Lysis* and Aristotelian ethics; (2) examine the isomorphism of the moment of return with the fourth journey in the mystical tradition and Transcendent Theosophy; and (3) test the educational strategies of Table 3 through field research in philosophy classes for children and university students.

In conclusion, Plato does not call us to flee from love, but rather to turn it. Platonic love, in its true sense, is a love that begins with a single face, transcends it, and returns once more, with full hands, toward faces.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also

extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not for profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی
شاپا الکترونیکی: ۸۹۴۴-۲۹۸۰
https://api.lu.ac.ir/
دانشگاه لرستان

نگرش فلسفی عشق از نظر افلاطون

تقی دریکوندی[۱]، حسین فلسفی[۲] ✉، علی فتح الهی[۳]

۱. دانشجو دکتری ادیان و عرفان، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران. رایانامه: driktaghi@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، استادیار فلسفه و حکمت اسلامی، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران. رایانامه: Hosseinfalsafi@iau.ir
۳. دانشیار ادیان و عرفان، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران. رایانامه: Alifathollahi@yahoo.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی،

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱

کلیدواژه‌ها:
افلاطون،
عشق (اروس)،
نگرش فلسفی،
مهمانی،
فایدروس

چکیده

هدف: این مقاله نشان می‌دهد که عشق (اروس) نزد افلاطون یکی از عواطف انسانی در کنار دیگر عواطف نیست، بلکه صورتِ خودِ نگرش فلسفی است؛ فیلوسوفیا به معنای دقیق کلمه، اروسِ حکمت است. پژوهش‌های پیشین، چه فارسی و چه انگلیسی، عشق افلاطونی را بیشتر یا در قالب نردبان صعود در مهمانی خوانده‌اند یا در قالب جنون الهی در فایدروس، و کمتر به این پرسش پرداخته‌اند که عشق چگونه شیوهٔ دیدن، پرسیدن و زیستن فیلسوف را شکل می‌دهد.

روش پژوهش: روش پژوهش توصیفی-تحلیلی با رویکرد هرمنوتیکی و بازسازی مفهومی است و محاورات مهمانی، فایدروس، تئتتوس، فایدون و جمهوری را با تکیه بر شماره‌گذاری استفانوس می‌خواند.

یافته‌ها: یافته‌ها نگرش فلسفی عشق را در پنج لحظهٔ به‌هم‌پیوسته بازسازی می‌کند: زخمِ زیبایی و حیرت، فقر و میانگی، زایش در زیبایی، صعود دیالکتیکی، و بازگشت و مراقبت از دیگری. این لحظه‌ها یک پلکان یک‌طرفه نیستند؛ عاشقِ به‌کمال‌رسیده به سوی دیگران بازمی‌گردد و در آنان حیرتی تازه برمی‌انگیزد. نوآوری مقاله سه‌گانه است: (۱) پیشنهاد الگوی چرخه‌ای چرخهٔ اروسی به‌جای خوانش خطی نردبان عشق؛ (۲) تعریف آسیب متقابل هر لحظه (مانند تملک‌خواهی، بت‌واره‌سازی معشوق و انزوای نخبه‌گرایانه) که امکان سنجش عشق فیلسوفانه را فراهم می‌کند؛ (۳) کاربست الگو بر اروس الگوریتمی در فرهنگ دیجیتال معاصر.

نتیجه‌گیری: نتیجه آنکه عشق افلاطونی نه گریز از معشوق، بلکه گرداندنِ جان (پریاگوگه) به سوی زیبایی و خیر است، گردشی که فقط وقتی کامل می‌شود که به زایش فضیلت در دیگری بینجامد.

استناد: دریکوندی، تقی؛ فلسفی، حسین و فتح الهی، علی. (۱۴۰۵). نگرش فلسفی عشق از نظر افلاطون. *پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۹) ۵، ۱۹-۱. https://doi.org/10.22034/api.2026.2077331.1637

ناشر: دانشگاه لرستان.

© نویسندگان.

DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2077331.1637

مقدمه

در شبی از سال ۴۱۶ پیش از میلاد، در خانهٔ آگاثونِ تراژدی‌نویس، گروهی از نخبگان آتن به جای باده‌گساری قرار می‌گذارند هر یک خطابه‌ای در ستایش اروس بگوید. حاصل این شب، محاورهٔ *مهمانی* است؛ متنی که بیش از بیست و چهار قرن است تعریف غرب، و تا حدی شرق، از عشق را شکل داده است. اما نقطهٔ اوج این محاوره جایی است که سقراط، از زبان زنی فرزانه به نام دیوتیما، اعلام می‌کند که اروس نه خداست و نه زیبا، بلکه فیلسوف است (Plato, Symposium 203d–204b). این جمله، کلید این مقاله است: افلاطون عشق را با فلسفه یکی می‌گیرد و فلسفه را با عشق.

در زبان روزمره، عشق افلاطونی به معنای عشقی بی‌بهره از تن، سرد و دست‌نیافتنی به کار می‌رود. این برداشت، تحریفی تاریخی است. اروس افلاطونی از تن و زیبایی دیدنی آغاز می‌شود، با جنونی الهی همراه است (Plato, Phaedrus 244a–245c, 249d–e) و غایتش نه انکار معشوق، بلکه زایش در زیبایی است (Plato, Symposium 206b–e). عشق در این معنا یک *نگرش* است: شیوه‌ای از دیدن جهان که در آن هر زیبایی، نشانه‌ای از زیبایی برتر و هر کمبود، دعوتی به جست‌وجوست.

مقصود از نگرش فلسفی در این مقاله مجموعه‌ای از گرایش‌های پایدار نفس است که شیوهٔ دیدن، پرسیدن، خواستن و زیستن را شکل می‌دهد. واژهٔ یونانی نزدیک به این معنا هِکسیس (ملکه) است. افلاطون در *جمهوری* تصریح می‌کند که آموزش، ریختن دانش در جان خالی نیست، بلکه گرداندن چشمی است که از پیش توان دیدن دارد (Plato, Republic 518b–d). این گرداندن، *پریاگوگه* نام دارد. فرض این مقاله آن است که نیروی محرک این گردش، اروس است.

مسئلهٔ پژوهش

ادبیات پژوهشی دربارهٔ عشق افلاطونی غنی است، اما از دو گسست رنج می‌برد. گسست نخست، *گسست متنی* است: پژوهشگران معمولاً نردبان عشق را در *مهمانی*، جنون عاشقانه و ارابهٔ بالدار را در *فایدروس*، مامایی سقراطی را در *تئتتوس* و تمثیل غار را در *جمهوری* جداگانه بررسی کرده‌اند. تصویر حاصل شبیه پازلی است که قطعه‌هایش جدا صیقل خورده‌اند و کسی آن‌ها را کنار هم نچیده است.

گسست دوم، *گسست جهت* است. خوانش رایج، نردبان عشق را پلکانی یک‌طرفه از تن زیبا به زیبایی فی‌نفسه می‌بیند؛ گویی عاشق هر پله را پشت سر می‌گذارد و فراموش می‌کند. همین خوانش، مبنای نقد مشهوری است که عشق افلاطونی را به بی‌اعتنایی به فرد انسانی متهم می‌کند. اما متن *مهمانی* هدف صعود را تولید فضیلت حقیقی می‌داند (Plato, Symposium 212a) و متن *جمهوری* عاشقِ حکمت را به بازگشت به غار ملزم می‌کند (Plato, Republic 519c–520c). اگر بازگشت و مراقبت جزء ذاتی مسیر باشد، آنگاه مسیر عشق نه یک خط، بلکه یک چرخه است.

ضرورت و اهمیت

اهمیت این بحث فقط تاریخی نیست. انسان امروز در غاری زندگی می‌کند که دیوارهایش صفحه‌نمایش‌اند و سایه‌هایش را الگوریتم‌ها انتخاب می‌کنند. میل او بیش از هر زمان دیگری مهندسی می‌شود: هر کشیدنِ انگشت روی صفحه، معشوقی تازه پیش چشم می‌آورد و هیچ معشوقی فرصت دگرگون‌کردن عاشق را نمی‌یابد. جالب آنکه نخستین خطابهٔ *فایدروس*، یعنی خطابهٔ لوسیاس، از رابطه‌ای بی‌عشق و حساب‌شده دفاع می‌کند که شباهتی شگفت به منطق معامله‌گرانهٔ برخی روابط امروزین دارد؛ و سقراط آن را کفرگویی در حق اروس می‌خواند (Plato, Phaedrus 242c–243d). بازخوانی نگرش فلسفی عشق، ابزاری برای فهم و نقد این وضعیت فراهم می‌کند.

پرسش‌های پژوهش

۱. پرسش اصلی: نگرش فلسفی عشق از نظر افلاطون از چه مؤلفه‌هایی تشکیل شده و این مؤلفه‌ها چه نسبتی با یکدیگر دارند؟
۲. پرسش فرعی نخست: آیا مسیر اروس افلاطونی خطی و یک‌طرفه است یا یک چرخهٔ خودبازتولیدکننده می‌سازد؟
۳. پرسش فرعی دوم: هر لحظه از این مسیر با چه آسیب متقابلی تهدید می‌شود و چگونه می‌توان عشق فیلسوفانه را از صورت‌های بدلی آن بازشناخت؟
٤. پرسش فرعی سوم: این الگو چه دلالت‌هایی برای فهم عشق، آموزش و میل در عصر دیجیتال دارد؟

فرضیه

فرضیهٔ مقاله این است که نگرش فلسفی عشق نزد افلاطون از پنج لحظه تشکیل شده است: زخمِ زیبایی و حیرت، فقر و میانگی، زایش در زیبایی، صعود دیالکتیکی، و بازگشت و مراقبت. این پنج لحظه حول محور *پریاگوگه* یک چرخهٔ بسته و تکرارشونده می‌سازند؛ عاشقِ فیلسوف پس از دیدار زیبایی، به سوی معشوقان و شاگردان بازمی‌گردد و در آنان همان زخمِ نخستین را برمی‌انگیزد.

پیشینهٔ پژوهش

پیشینهٔ این بحث را می‌توان در سه دسته جای داد: پژوهش‌های فارسی که عشق افلاطونی را در نسبت با عرفان و حکمت اسلامی خوانده‌اند؛ پژوهش‌های انگلیسی که بر ساختار درونی محاورات و اخلاقِ میل تمرکز کرده‌اند؛ و پژوهش‌هایی که فلسفه را شیوهٔ زیستن می‌دانند. جدول ۱ مهم‌ترین آن‌ها را بر اساس کانون توجه و سهمشان در بحث حاضر مقایسه می‌کند.

پژوهش‌های فارسی

هادی، مستفید و حسینی بهشتی (۱۳۹۸) مبانی معرفت‌شناختی عشق را نزد افلاطون و مولوی مقایسه کرده‌اند. به باور آنان، هر دو متفکر عشق را سرچشمهٔ نوعی عقل الهی و ادراک کل می‌دانند و روش دیالکتیکی افلاطون نقش معرفت حسی، عقلی و شهودی را در پدیدهٔ عشق تعیین می‌کند. این پژوهش نشان می‌دهد که عشق نزد افلاطون پدیده‌ای *معرفتی* است، نه صرفاً عاطفی، و همین نکته پایهٔ استدلال مقالهٔ حاضر است.

طاووسی ینگابادی و کورنگ بهشتی (۱۴۰۰) خودشناسی را سرآغاز سلوک فلسفی نزد افلاطون و سهروردی معرفی کرده‌اند. از نظر آنان، غایت فلسفهٔ راستین تشبّه به اله است و رمزهایی چون ارابهٔ بالدار و چشم جان در *فایدروس*، و نیز اسارت در غار و دفن‌شدن در گور، وضع دوگانهٔ آسمانی و زمینی انسان را بیان می‌کنند. شفیع‌بیک (۱۳۹۴) نیز نشان داده است که در *فایدون* فلسفه به راه رستگاری جان تعریف می‌شود و فیلسوف کسی است که خود را برای رهایی از دلبستگی‌های تنانه آماده می‌کند.

در حوزهٔ تربیت، صدرمجلس (۱۴۰۱) با بررسی *پروتاگوراس* استدلال کرده است که امکان تربیت از نظر سقراط و افلاطون بر استعداد طبیعی و تمرین تکیه دارد و فضیلت، به شرط معرفت‌بودن، آموختنی است. هانی (۱۴۰۱) روش ابطالی سقراط را با دوستداری دانایی پیوند داده و تأکید کرده است که این روش به تناهی فهم انسانی اشاره دارد و ادعای دانایی مطلق را توهم می‌داند. غفاری (۱۳۹۶) نتایج اخلاقی تمثیل غار را کاویده و خضر کریم، مروت و سلمانی (۱۴۰۵) نقش معرفتی‌ـتربیتی تراژدی را در دستگاه فلسفی افلاطون بررسی کرده‌اند؛ موضوعی که با صحنهٔ *مهمانی* در خانهٔ یک تراژدی‌نویس پیوندی معنادار دارد. احمدوند و بردبار (۱۳۹۵) نیز فیلسوف‌شاه افلاطونی را با شاه آرمانی ایران باستان مقایسه کرده‌اند.

پژوهش‌های انگلیسی

شفیلد (Sheffield, ۲۰۰۶) در مهم‌ترین تک‌نگاری معاصر دربارهٔ *مهمانی* استدلال می‌کند که این محاوره به گروه محاوراتِ تربیت اخلاقی تعلق دارد. از نظر او، تحلیل امیال نزد افلاطون راهی برای اندیشیدن به این است که چه‌گونه انسانی خواهیم شد؛ و او فصلی کامل را به پروای دیگری در خطابهٔ سقراط اختصاص داده است. سدلی (Sedley, ۲۰۰۴) سقراطِ *تئتتوس* را «ماما»ی افلاطون‌گرایی می‌خواند و بیل (Bail, ۲۰۲۵) نشان داده است که استعارهٔ مامایی در واقع استعاره‌ای جنسی و چندمرحله‌ای است: اغوا، بارورسازی، بارداری، سقط (که با *آپوریا* یا بن‌بست فکری متناظر است)، زایش و پرورش.

نایتینگیل (Nightingale, ۲۰۰۴) ریشهٔ مفهوم فلسفی *تئوریا* (نظاره) را در رسم مدنی زیارت و سفر برای تماشای مراسم مقدس جست‌وجو کرده است؛ امری که برای فهم دیدار زیبایی در اوج نردبان عشق اهمیت دارد. گروبر (Grubor, ۲۰۲۳) *پریاگوگه* را به‌عنوان تغییر جهت کل نفس به سوی ایدهٔ خیر تحلیل کرده و تأکید کرده است که کسی که خیر را دیده، مسئولیت راهنمایی دیگران را نیز بر دوش دارد. در مقابل، هراخوفتس (Hrachovec, ۲۰۱۸) هشدار می‌دهد که تمثیل غار دو عنصر ناهمساز را درهم می‌آمیزد: دوگانه‌های مطلق (بالا/پایین، تاریکی/روشنایی) و فرایندهای زمانمند رشد.

دربارهٔ حیرت، لووِلین (Llewelyn, ۲۰۰۱) و لایت‌فوت (Lightfoot, ۲۰۲۱) جملهٔ مشهور *تئتتوس* را در زمینهٔ فلسفی و ادبی آن کاویده‌اند. موزالا (Mouzala, ۲۰۱۴) شرح‌های نوافلاطونی بر تمرین مرگ در *فایدون* را بررسی کرده و نشان داده است که این شارحان میان مرگ طبیعی و مرگ ارادی فیلسوفانه تمایز می‌نهادند. سرانجام، کوپر (Cooper, ۲۰۱۲) فلسفهٔ باستان را شیوهٔ زیستن می‌داند، با این تفاوت که برخلاف پیر آدو محوریت را به استدلال و فهم عقلانی می‌دهد، نه به تمرین‌های معنوی.

جدول ۱. مقایسهٔ پژوهش‌های کلیدی بر اساس کانون توجه و سهم در بحث حاضر

پژوهش	متن یا موضوع محوری	سهم در بحث حاضر	آنچه کمتر دیده شده
هادی و همکاران (۱۳۹۸)	*مهمانی* ،*فایدروس*؛ مقایسه با مولوی	عشق به‌مثابه منبع معرفت	ساختار مرحله‌ای و آسیب‌های عشق
طاووسی ینگابادی و کورنگ بهشتی (۱۴۰۰)	خودشناسی و رمزهای *فایدروس* و غار	سلوک فلسفی و تشبّه به اله	بُعد اجتماعی بازگشت
شفیع‌بیک (۱۳۹۴)	*فایدون*	فلسفه به‌مثابه راه رستگاری	پیوند تمرین مرگ با اروس
Sheffield (2006)	*مهمانی*	اخلاق میل و پروای دیگری	الگوی چرخه‌ای
Bail (2025)	*تئتتوس* و *مهمانی*	مراحل استعارهٔ زایش	پیوند با بازگشت به غار
Nightingale (2004)	تئوریا در فرهنگ یونانی	نظاره به‌مثابه سفر و بازگشت	کارکرد اروس در نظاره
Grubor (2023)	*جمهوری*، کتاب هفتم	پریاگوگه و مسئولیت راهنمایی	نقش عشق در گردش جان
Cooper (2012)	فلسفه به‌مثابه شیوهٔ زیستن	عقلانیت در زندگی فلسفی	جایگاه میل و عاطفه

شکاف پژوهشی

مرور پیشینه نشان می‌دهد که مؤلفه‌های عشق فلسفی، یعنی حیرت، میل، زایش، صعود و بازگشت، هر یک به‌خوبی شناخته شده‌اند، اما در یک الگوی واحد گرد نیامده‌اند. افزون بر این، هیچ‌یک از پژوهش‌های بررسی‌شده برای هر لحظه آسیب متقابل تعریف نکرده است تا بتوان عشق فیلسوفانه را از بدل‌هایش بازشناخت. مقالهٔ حاضر می‌کوشد این دو شکاف را پر کند.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کیفی و بنیادی است و با روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد هرمنوتیکی انجام شده است. داده‌ها از راه مطالعهٔ کتابخانه‌ای گردآوری شده و در سه گام تحلیل شده‌اند.

خوانش نزدیک متون دست‌اول: پنج محاورهٔ *مهمانی* *فایدروس* *تئتتوس* *فایدون* و *جمهوری* (کتاب‌های ششم و هفتم) بر پایهٔ ترجمهٔ فارسی محمدحسن لطفی (افلاطون، ۱۳۸۰) و ویراست انگلیسی کوپر (Plato, ۱۹۹۷) خوانده شده است. ارجاع به محاورات با شماره‌گذاری استاندارد استفانوس (مانند Symposium 210a) انجام می‌شود تا با هر ترجمه‌ای قابل تطبیق باشد. نقل‌قول‌ها کوتاه و در بیشتر موارد بازگفت نگارنده است.

کدگذاری مفهومی: فقره‌هایی که به میل، زیبایی، زایش، صعود، جنون و بازگشت مربوط‌اند استخراج و در قالب مفاهیم پایه کدگذاری شده‌اند. سپس مفاهیم هم‌خانواده در پنج «لحظه» دسته‌بندی شده‌اند.

بازسازی مفهومی و مقایسه: لحظه‌ها در نسبت با یکدیگر و با ادبیات ثانوی فارسی و انگلیسی سنجیده شده‌اند تا ساختار کلی (خطی یا چرخه‌ای) آشکار شود. برای هر لحظه یک آسیب متقابل از دل خود متون استخراج شده است؛ یعنی صورتی بدلی که ظاهر عشق را دارد اما جهت آن را وارونه می‌کند.

مقصود از بازسازی مفهومی در اینجا آن است که نظام‌مندی‌ای که افلاطون به دلیل قالب گفت‌وگویی آثارش آشکارا عرضه نکرده، از دل متن بیرون کشیده شود؛ بی‌آنکه چیزی بیرون از متن بر آن تحمیل گردد. معیار اعتبار این بازسازی، دو چیز است: نخست، هر عنصر الگو باید پشتوانهٔ متنی مشخص داشته باشد؛ دوم، الگو باید بتواند تنش‌های شناخته‌شدهٔ متن را، مانند نقد بی‌اعتنایی به فرد، توضیح دهد.

محدودیت اصلی این روش، مسئلهٔ «صدای افلاطون» است. افلاطون هرگز به نام خود سخن نمی‌گوید و دیدگاه‌ها از زبان شخصیت‌ها بیان می‌شوند. این پژوهش، به پیروی از سنت غالب تفسیری، خطابهٔ دیوتیما در *مهمانی* و خطابهٔ‌دوم سقراط در *فایدروس* را بیانگر دیدگاه سنجیدهٔ افلاطون می‌داند، اما خطابه‌های دیگر را نیز به‌عنوان پله‌های پیشین در نظر می‌گیرد.

یافته‌ها

پنج لحظهٔ نگرش فلسفی عشق

خوانش نزدیک متون نشان می‌دهد که نگرش فلسفی عشق نزد افلاطون از پنج لحظه ساخته می‌شود. هر لحظه پشتوانهٔ متنی مشخص، گوهری مفهومی و آسیبی متقابل دارد که آن را تهدید می‌کند. جدول ۲ در پایان این بخش، این یافته‌ها را جمع‌بندی می‌کند.

لحظهٔ نخست: زخمِ زیبایی و حیرت

عشق افلاطونی با یک *ضربه* آغاز می‌شود، نه با یک تصمیم. در *فایدروس*، سقراط توضیح می‌دهد که از میان همهٔ ایده‌ها، تنها زیبایی است که از راه دیدنی‌ترین حس، یعنی بینایی، در این جهان می‌درخشد (Plato, Phaedrus 250d). کسی که چهره‌ای زیبا می‌بیند، نخست می‌لرزد و ترسی آمیخته با حرمت او را فرا می‌گیرد؛ سپس گرمایی در او می‌دود و بال‌های جانش، که از دیرباز خشکیده بودند، دوباره شروع به روییدن می‌کنند (Phaedrus 251a–c). افلاطون این حالت را آمیزه‌ای از درد و شادی وصف می‌کند؛ درد روییدن و شادی دیدار(Phaedrus 251d–e).

این زخم، خویشاوند نزدیک همان حیرتی است که در *تئتتوس* آغاز فلسفه خوانده می‌شود (Theaetetus 155d). سقراط در همان فقره یادآوری می‌کند که هسیودوس ایریس، پیک‌رسان خدایان، را دختر *تاوماس* (شگفتی) دانسته است؛ گویی شگفتی، مادرِ پیوند میان زمین و آسمان است (Llewelyn, 2001; Lightfoot, ۲۰۲۱). در هر دو متن، آغاز فلسفه و آغاز عشق یک ساختار دارند: چیزی آشنا ناگهان ناآشنا می‌شود و جان از خواب عادت بیدار می‌گردد. طاووسی ینگابادی و کورنگ بهشتی (۱۴۰۰) این بیداری را با خودشناسی و یادآوری اصل آسمانی جان پیوند داده‌اند؛ زیبایی دیدنی، به تعبیر *فایدروس*، یادآور زیبایی‌ای است که جان پیش از تولد دیده است (Phaedrus 249d–250a).

آسیب متقابل: بی‌دردی: متن خود صورت بدلی این لحظه را نشان می‌دهد. خطابهٔ لوسیاس در آغاز *فایدروس* از معشوقی دفاع می‌کند که با «ناعاشق» رابطه برقرار کند؛ کسی که حسابگر و خونسرد است و هرگز زخمی برنمی‌دارد (Phaedrus 230e–234c). سقراط این دیدگاه را گناهی در حق اروس می‌داند (Phaedrus 242c–d). از نظر افلاطون، کسی که از زیبایی زخم برنمی‌دارد، نه عاشق است و نه فیلسوف.

لحظهٔ دوم: فقر و میانگی

زخم زیبایی، کمبودی را آشکار می‌کند. در *مهمانی*، سقراط با چند پرسش ساده آگاثون را وادار می‌کند بپذیرد که عشق همیشه عشق به چیزی است که عاشق *ندارد*(Symposium 199e–201c) . پس اگر اروس عشق به زیبایی است، خود نمی‌تواند زیبا باشد. ستایش پرشکوه آگاثون، که اروس را جوان‌ترین و زیباترین خدایان خوانده بود، فرو می‌ریزد. معنادار است که این ستایش از زبان یک تراژدی‌نویس بیان شده است؛ خضر کریم، مروت و سلمانی (۱۴۰۵) به نقش معرفتی-تربیتی و درعین‌حال محدود تراژدی در دستگاه افلاطون پرداخته‌اند و *مهمانی* نمونه‌ای از همین نقد است.

دیوتیما سپس اسطوره‌ای می‌گوید: اروس فرزند *پوروس* (چاره و توانگری) و *پنیا* (فقر) است که در جشن زادروز آفرودیته پدید آمد (Symposium 203b–e). او از مادر، فقر و آوارگی و پابرهنگی را به ارث برده و از پدر، چاره‌جویی و دلیری در پی زیبا و نیک را. او نه خداست و نه میرا، بلکه *دایمونی* است میان این دو، پیام‌رسان میان آسمان و زمین (Symposium 202d–203a). و نکتهٔ تعیین‌کننده: اروس میان دانایی و نادانی است، پس «فیلسوف» است. خدایان فلسفه نمی‌ورزند، چون دانایند؛ نادانان نیز فلسفه نمی‌ورزند، چون خود را بی‌نیاز می‌پندارند .(Symposium 204a–b)

این فقره، شناسنامهٔ نگرش فلسفی عشق است. فیلسوف کسی است که *جایگاه میانی* خود را می‌پذیرد: از نادانی خود آگاه است اما به آن رضا نمی‌دهد. هانی (۱۴۰۱) به درستی نشان داده است که روش سقراطی به تناهی فهم انسانی اشاره دارد و ادعای دانایی مطلق را توهم می‌داند. از منظر این مقاله، این تناهی نه ضعف، بلکه شرط امکان عشق است: موجود کامل نمی‌تواند عاشق باشد.

آسیب متقابل: پندار بی‌نیازی و تملک‌خواهی: آسیب این لحظه دو چهره دارد. چهرهٔ نخست، همان نادانِ خودبسنده است که فقر خود را نمی‌بیند. چهرهٔ دوم، میلی است که فقر را می‌بیند اما می‌خواهد آن را با *تصاحب* پر کند، نه با *دگرگون‌شدن*. پاوسانیاس در خطابهٔ خود میان آفرودیتهٔ آسمانی و آفرودیتهٔ همگانی تمایز می‌نهد و عشق همگانی را عشقی می‌داند که به تن بیش از جان می‌نگرد (Symposium 180d–181b). در این صورت، عاشق معشوق را دارایی می‌بیند و فقر او به آزمندی بدل می‌شود.

لحظهٔ سوم: زایش در زیبایی

دیوتیما در ادامه، تعریفی شگفت‌انگیز از غایت عشق عرضه می‌کند: عشق در حقیقت عشق به زیبایی نیست، بلکه عشق به زایش در زیبایی است (Symposium 206b–e). همهٔ انسان‌ها، هم در تن و هم در جان، باردارند و زیبایی، همچون ایزدبانوی زایمان، به آنان یاری می‌رساند تا آنچه را در خود دارند به دنیا آورند. انگیزهٔ ژرف این زایش، میل به جاودانگی است: موجود میرا تنها از راه زایش می‌تواند در جاودانگی سهیم شود (Symposium 207a–208b). کسانی که در تن باردارند، فرزند می‌زایند؛ و کسانی که در جان باردارند، شعر، قانون و فضیلت؛ چنان‌که هومر، لوکورگوس و سولون فرزندانی جاودانه‌تر از فرزندان تنی بر جای گذاشته‌اند (Symposium 209a–e).

این لحظه، پیوند عشق و تربیت را آشکار می‌کند. شفیلد (Sheffield, ۲۰۰۶) به همین دلیل *مهمانی* را در شمار محاورات تربیت اخلاقی جای می‌دهد. در *تئتتوس*، سقراط خود را ماما می‌خواند: مامایی که خود نازاست، اما به دیگران کمک می‌کند آنچه را در جان دارند بزایند، و سپس می‌آزماید که نوزاد حقیقی است یا *شبحی* دروغین (Theaetetus 149a–151d). سدلی (Sedley, ۲۰۰۴) این تصویر را کلید فهم نسبت سقراط و افلاطون‌گرایی می‌داند و بیل (Bail, ۲۰۲۵) نشان داده است که

استعارهٔ مامایی مراحل کامل یک فرایند زایشی را دربر می‌گیرد: اغوا، بارورسازی، بارداری، سقط یا زایش، و پرورش. در این خوانش، *آپوریا* یا بن‌بست فکری، همان سقط است: بارداری‌ای که به زایش نرسیده است.

صدرمجلس (۱۴۰۱) نیز از منظر تربیتی نشان داده است که امکان آموختن نزد افلاطون به استعداد طبیعی و تمرین وابسته است. استعارهٔ زایش این دو را به هم پیوند می‌دهد: استعداد، همان بارداری است و تمرین دیالکتیکی، همان یاری ماما.

آسیب متقابل: سترونی و زایش کاذب: صورت بدلی این لحظه، عشقی است که چیزی نمی‌زاید، یا به تعبیر *تئتتوس*، شبحی دروغین به جای نوزاد حقیقی می‌زاید (Theaetetus 150c). عاشقی که فقط می‌خواهد خود را در معشوق ببیند، یا معلمی که فقط می‌خواهد شاگرد سخنان او را تکرار کند، گرفتار همین آسیب است. در مقابل، *فایدروس* عشق راستین را دوسویه توصیف می‌کند: معشوق نیز سرانجام خود را در عاشق، چون در آینه، می‌بیند و «عشقِ متقابل» (*آنتِروس*) در او زاده می‌شود (Phaedrus 255b–e).

لحظهٔ چهارم: صعود دیالکتیکی

مشهورترین بخش نظریهٔ عشق افلاطون، «نردبان» دیوتیماست (Symposium 210a–212a). عاشق، به درستی راهنمایی‌شده، از عشق به یک تن زیبا آغاز می‌کند؛ سپس درمی‌یابد که زیبایی همهٔ تن‌ها خویشاوند است؛ آنگاه زیبایی جان را برتر می‌شمارد؛ سپس زیبایی رفتارها و قوانین، و پس از آن زیبایی دانش‌ها را می‌بیند؛ تا آنکه رو به «دریای پهناور زیبایی» می‌ایستد (Symposium 210d). در پایان، *ناگهان* (*اِکسایفنِس*) زیبایی‌ای را می‌بیند که نه زاده می‌شود و نه می‌میرد، نه می‌افزاید و نه می‌کاهد؛ زیبایی فی‌نفسه (Symposium 210e–211b).

دو نکته در این صعود اهمیت دارد. نخست، صعود به *راهنما* نیاز دارد؛ دیوتیما بر این تأکید می‌کند (Symposium 210a). دوم، دیدار نهایی نظاره یا *تئوریا* است. نایتینگیل (Nightingale, ۲۰۰۴) نشان داده است که این واژه از رسم مدنی سفر برای تماشای مراسم مقدس گرفته شده است؛ سفری که همواره به بازگشت به شهر می‌انجامید. این ریشهٔ تاریخی، خود گواهی بر ساختار چرخه‌ای نظارهٔ فلسفی است. در *فایدروس*، ابزار این صعود دیالکتیک است: گردآوری چیزهای پراکنده زیر یک صورت و تقسیم آن در مفصل‌های طبیعی‌اش (Phaedrus 265d–266b). سقراط در آنجا خود را «عاشق» همین گردآوری‌ها و تقسیم‌ها می‌نامد (Phaedrus 266b). هادی و همکاران (۱۳۹۸) نیز بر نقش دیالکتیک در تعیین مراتب معرفت حسی، عقلی و شهودی در پدیدهٔ عشق تأکید کرده‌اند.

اینجا جای تمرین مرگ در *فایدون* است. سقراط می‌گوید فیلسوفان راستین در کار تمرین مردن‌اند؛ یعنی جان را از بند تن و دلبستگی‌های آن می‌رهانند (Phaedo 64a, 67c–e). شفیع‌بیک (۱۳۹۴) نشان داده است که در *فایدون* فلسفه به راه رستگاری جان تعریف می‌شود، و موزالا (Mouzala, ۲۰۱۴) شرح می‌دهد که شارحان نوافلاطونی این مرگ ارادی را از مرگ طبیعی متمایز می‌کردند. در الگوی این مقاله، تمرین مرگ یک لحظهٔ جداگانه نیست، بلکه *نیروی رهاکنندهٔ* صعود است: عاشق برای رفتن به پلهٔ بالاتر باید چنگ خود را از پلهٔ پیشین سست کند. هر پله یک مرگ کوچک است.

آسیب متقابل: بت‌واره‌سازی و جدل: صورت بدلی این لحظه، *توقف* است: عاشقی که در یک پله می‌ماند و معشوق یا آموزه‌ای را مطلق می‌کند. او زیبایی را در یک چهره یا یک نظریه زندانی می‌کند. آسیب دیگر، جدل سوفسطایی است: گفت‌وگویی که برای پیروزی است، نه برای دیدن. *فایدروس* سخنوری بی‌دانش را دقیقاً در برابر دیالکتیک عاشقانه قرار می‌دهد (Phaedrus 259e–262c).

لحظهٔ پنجم: بازگشت و مراقبت

خوانش خطی نردبان عشق اینجا متوقف می‌شود، اما متن ادامه دارد. دیوتیما می‌گوید کسی که زیبایی فی‌نفسه را دیده، نه تصاویر فضیلت، بلکه فضیلت *حقیقی* می‌زاید (Symposium 212a). زایش، به حکم تعریف، در حضور دیگری رخ می‌دهد. به بیان دیگر، اوج صعود، به بازگشت می‌انجامد.

شاهد درخشان این بازگشت، خطابهٔ آلکیبیادس است که بلافاصله پس از خطابهٔ سقراط می‌آید (Symposium 215a–222b). آلکیبیادس، زیباترین و جاه‌طلب‌ترین جوان آتن، سقراط را به مجسمه‌های سیلنوس تشبیه می‌کند: زشت در ظاهر و پر از تندیس‌های خدایان در درون. او اعتراف می‌کند که سخنان سقراط قلبش را بیش از رقص‌های آیینی کوروبانت‌ها به تپش می‌اندازد و او را از زندگی‌اش شرمسار می‌کند (Symposium 215e–216b). سقراط پیشنهاد آلکیبیادس برای مبادلهٔ زیبایی تن با حکمت را رد می‌کند و آن را مبادلهٔ مفرغ با زر می‌خواند (Symposium 218d–219a). این صحنه نشان می‌دهد که عاشقِ فیلسوف از معشوق نمی‌گریزد، بلکه از *تملک* او می‌گریزد؛ او به جان معشوق می‌پردازد. شفیلد (Sheffield, ۲۰۰۶) با تکیه بر همین بخش‌ها از پروای دیگری در نظریهٔ عشق افلاطون دفاع کرده است.

در *جمهوری*، این بازگشت به صورت یک الزام درمی‌آید: کسی که از غار بیرون رفته و خورشید را دیده، نباید در جزایر نیک‌بختان بماند، بلکه باید به غار بازگردد و به اسیران یاری رساند (Republic 519c–520c). گروبر (Grubor, ۲۰۲۳) تأکید می‌کند که کسی که خیر را دیده، مسئولیت راهنمایی دیگران را نیز می‌پذیرد. *فایدروس* نیز می‌گوید هر عاشق می‌کوشد معشوق را به خدایی که خود پیرو اوست شبیه کند (Phaedrus 252d–253c). احمدوند و بردبار (۱۳۹۵) بُعد سیاسی این بازگشت را در قالب فیلسوف‌شاه بررسی کرده‌اند.

آسیب متقابل: انزوا و سلطه: آسیب این لحظه نیز دو چهره دارد. چهرهٔ نخست، انزوای نخبه‌گرایانه است: فیلسوفی که دیدار را برای خود نگه می‌دارد و به غار بازنمی‌گردد. چهرهٔ دوم، و خطرناک‌تر، سلطه است. افلاطون در کتاب نهم *جمهوری*، اروس را در جان انسان جبار، «جباری» درونی توصیف می‌کند که همهٔ امیال دیگر را به بندگی می‌گیرد (Republic 573b–575a). عشقی که بازمی‌گردد تا بزداید، فیلسوف می‌سازد؛ عشقی که بازمی‌گردد تا تصاحب کند، جبار می‌سازد.

بسته‌شدن چرخه

یافتهٔ کلیدی این بخش آن است که لحظهٔ پنجم به لحظهٔ نخست بازمی‌گردد. اعتراف آلکیبیادس دقیقاً توصیف همان «زخم زیبایی» است: حیرت، تپش قلب، شرم و بیداری. اما این بار زیبایی‌ای که زخم می‌زند، زیبایی ظاهری نیست؛ زیبایی درونی سقراط است. عاشقِ بازگشته، حیرت را در جان دیگری برمی‌انگیزد و چرخه‌ای تازه آغاز می‌شود. دیوتیما سقراط را آموزش داد، سقراط آلکیبیادس و افلاطون را برانگیخت، و افلاطون این سلسله را در قالب نوشتار به خوانندگان رساند. خودِ ساختار روایی *مهمانی*، که داستان را از دهان به دهان و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کند (Symposium 172a–174a)، بازتاب همین چرخه است.

جدول ۲. پنج لحظهٔ نگرش فلسفی عشق نزد افلاطون

لحظه	فقرهٔ کلیدی	گوهر لحظه	آسیب متقابل
۱. زخمِ زیبایی و حیرت	Phaedrus 250d–251d؛ Theaetetus 155d	بیداری از عادت با دیدار زیبایی	بی‌دردی (ناعاشقِ حسابگر)
۲. فقر و میانگی	Symposium 199e–204b	پذیرش کمبود و جایگاه میان دانایی و نادانی	پندار بی‌نیازی؛ تملک‌خواهی
۳. زایش در زیبایی	Symposium 206b–209e؛ Theaetetus 149a–151d	آفرینش فضیلت و اندیشه در حضور دیگری	سترونی؛ زایش شبح دروغین
۴. صعود دیالکتیکی	Symposium 210a–212a؛ Phaedrus 265d–266b؛ Phaedo 64a–67e	فراروی پله‌به‌پله با رهاکردن دلبستگی‌ها	بت‌واره‌سازی؛ جدل سوفسطایی
۵. بازگشت و مراقبت	Symposium 212a, 215a–222b؛ Republic 519c–520c	زایاندن فضیلت در دیگری و برانگیختن حیرت او	انزوای نخبه‌گرایانه؛ سلطهٔ جبارانه

بحث

چرخهٔ اروسی به‌مثابه الگوی پیشنهادی

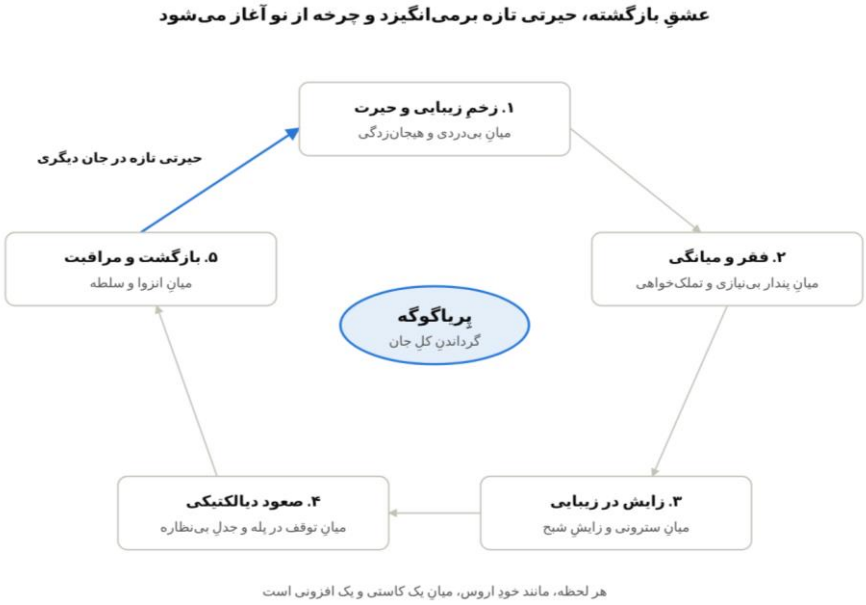
یافته‌ها را می‌توان در الگویی گرد آورد که این مقاله آن را چرخهٔ اروسی می‌نامد. در این الگو، پنج لحظهٔ عشق فلسفی گرد یک محور می‌چرخند: *پریاگوگه*، یعنی گرداندنِ کل جان از سایه‌ها به سوی زیبایی و خیر. اروس نیروی این گردش است و هر دور آن، با برانگیختن حیرت در جانی دیگر، دور بعدی را آغاز می‌کند.

سه ویژگی الگو

نخست، چرخه‌ای بودن: برخلاف تصویر رایج نردبان، مسیر عشق افلاطونی بسته و تکرارشونده است. اوج صعود، به زایش در دیگری و بازگشت می‌انجامد، و بازگشت، حیرتی تازه می‌آفریند. این ساختار با ریشهٔ تاریخی واژهٔ *تئوریا* نیز سازگار است: نظاره‌گرِ یونانی برای تماشا سفر می‌کرد و برای گزارش آن به شهر بازمی‌گشت (Nightingale, ۲۰۰۴).

دوم، بینا‌ذهنی بودن: هیچ‌یک از پنج لحظه در تنهایی کامل نمی‌شود. زخم زیبایی از دیدار دیگری است؛ زایش، در حضور دیگری رخ می‌دهد؛ صعود به راهنما نیاز دارد؛ و بازگشت، به سوی دیگری است. به این معنا، نگرش فلسفی عشق اساساً *رابطه‌ای* است.

سوم، میانگیِ تکرارشونده: یافتهٔ نوآورانهٔ این پژوهش آن است که ساختار خودِ اروس، یعنی جایگاه *میانی* او میان فقر و توانگری و میان دانایی و نادانی (Symposium 203b–204b)، در هر یک از پنج لحظه تکرار می‌شود. هر لحظه میان یک کاستی و یک افزونی قرار دارد. حیرت راستین میان بی‌دردی و هیجان‌زدگیِ بی‌جهت است؛ افلاطون خود میان جنون الهی و جنونی که از بیماری انسانی برمی‌خیزد تمایز می‌نهد (Phaedrus 265a–b). پذیرش فقر میان پندار بی‌نیازی و تملک‌خواهی است. زایش میان سترونی و زایش شبح دروغین است. صعود میان توقف در یک پله و جدلِ بی‌پایانِ بی‌نظاره است. و بازگشت میان انزوا و سلطه است. به بیان دیگر، اروس در هر لحظه دوباره دایمون است: پیام‌رسانی میان دو افراط. این ساختار هندسی را در نمودار ۱ می‌بینید.

نمودار ۱. چرخهٔ اروسی پنج لحظه گرد محور پریاگوگه

پیکان رنگی بسته‌شدن چرخه را نشان می‌دهد: عاشقِ بازگشته، زخمِ زیبایی را در جان دیگری برمی‌انگیزد. زیر هر لحظه، دو آسیبِ کاستی و افزونی آمده است.

پاسخ به دو نقد

نقد بی‌اعتنایی به فرد: یکی از جدی‌ترین نقدهای قرن بیستم به عشق افلاطونی این است که عاشق، نه خود فرد، بلکه کیفیت‌های زیبای او را دوست دارد و پس از گذر از پله‌ها، فرد را رها می‌کند. شفیلد (Sheffield, ۲۰۰۶) در پاسخ به این نقد، بر جایگاه پروای دیگری در خطابهٔ سقراط تأکید کرده است. الگوی چرخه‌ای پاسخی ساختاری به این نقد می‌دهد: در لحظهٔ پنجم، فرد دوباره به صحنه بازمی‌گردد، این بار نه به‌عنوان *ابزار* صعود، بلکه به‌عنوان *محل* زایش. رفتار سقراط با آلکیبیادس نشان می‌دهد که مراقبت از جان معشوق، صورت عالی‌تر عشق به اوست، نه انکار آن.

نقد دستور زبان غار: هراخوفتس (Hrachovec, ۲۰۱۸) نشان داده است که تمثیل غار دوگانه‌های مطلق را با فرایندهای زمانمند رشد درمی‌آمیزد و همین آمیزه، تصویر معلمی را می‌سازد که بر صعود دیگران فرمان می‌راند. الگوی چرخه‌ای این تنش را کاهش می‌دهد: وقتی بازگشت جزء ذاتی مسیر باشد، معلم نیز همچنان در چرخه است و جایگاه ثابتی بیرون از غار ندارد. سقراط *مهمانی* خود شاگرد دیوتیما بوده است.

افزون بر این، الگو در گفت‌وگو با کوپر (Cooper, ۲۰۱۲) جایگاه میل را در کنار عقل تثبیت می‌کند. کوپر فلسفهٔ باستان را شیوهٔ زیستن می‌داند و محوریت را به استدلال می‌دهد. خوانش حاضر نشان می‌دهد که نزد افلاطون، دست‌کم در محاورات عشق، استدلال *درون* اروس می‌تپد؛ دیالکتیک خود صورتی از عشق است و سقراط خود را عاشق گردآوری‌ها و تقسیم‌ها می‌خواند (Phaedrus 266b).

پیوند با سنت فکری ایرانی

پژوهش‌های فارسی نشان می‌دهند که الگوی اروسی افلاطون در سنت ایرانی–اسلامی بازتابی گسترده داشته است. هادی و همکاران (۱۳۹۸) هم‌پوشانی دیدگاه معرفت‌شناختی افلاطون دربارهٔ عشق را با غزلیات مولوی نشان داده‌اند و طاووسی ینگابادی و کورنگ بهشتی (۱۴۰۰) قرابت رمزهای افلاطون و سهروردی را در بیان سلوک فلسفی کاویده‌اند. الگوی چرخه‌ای این مقاله می‌تواند چارچوبی برای مقایسه‌های آینده فراهم کند؛ برای نمونه، سنجش این پرسش که آیا مفهوم «بازگشت» در سفرهای عرفانی، با لحظهٔ پنجم چرخهٔ اروسی هم‌ساختار است.

کاربست: اروس الگوریتمی در عصر دیجیتال

اقتصاد توجه امروز، به تعبیر این مقاله، نوعی اروس الگوریتمی تولید می‌کند: میلی که پیوسته برانگیخته می‌شود اما هرگز جان را نمی‌گرداند. جدول ۳ نشان می‌دهد که این اروس بدلی چگونه هر لحظهٔ چرخه را به آسیب متقابلش می‌لغزاند و چه راهبرد آموزشی‌ای می‌تواند در برابر آن ایستاد.

جدول ۳. لحظه‌های چرخهٔ اروسی، صورت بدلی دیجیتال و راهبرد آموزشی پیشنهادی

راهبرد آموزشی پیشنهادی	صورت بدلی در فرهنگ دیجیتال	لحظه
نگاه آهسته: درنگ طولانی بر یک اثر، یک مسئله یا یک چهره	جریان بی‌پایان محتوای تازه که هیجان می‌آفریند اما زخمی برجا نمی‌گذارد	زخمِ زیبایی و حیرت
تمرین ماندن در پرسش؛ نوشتن یادداشت ندانستن پیش از جست‌وجو	پرشدن فوری هر کمبود با پاسخ آماده؛ کسی در «نمی‌دانم» نمی‌ماند	فقر و میانگی
پروژه‌های آفرینشی دونفره که در آن هر دو طرف چیزی بزایند	مصرف به جای آفرینش؛ پسندها چون آینه‌ای که فقط خود را بازمی‌تاباند	زایش در زیبایی
سمینار سقراطی با قاعدهٔ بازگویی منصفانهٔ سخن مخالف پیش از نقد	اتاق‌های پژواک (ماندن در یک پله) و جدل‌های فضای مجازی (جدل بی‌نظاره)	صعود دیالکتیکی
استادی‌ـشاگردی و آموزش همتا که در آن شاگرد دیروز، راهنمای امروز است	فرهنگ اینفلوئنسر: بازگشت برای جلب توجه و نفوذ، نه برای زایاندن	بازگشت و مراقبت

این کاربست نشان می‌دهد که نگرش فلسفی عشق، برخلاف تصور رایج، آرمانی دور از دسترس نیست. افلاطون به ما نمی‌گوید کمتر دوست بداریم؛ می‌گوید *بهتر* دوست بداریم: چنان‌که دوست‌داشتن، ما و دیگری را دگرگون کند.

نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان داد که عشق نزد افلاطون یکی از موضوعات فلسفه نیست، بلکه *صورتِ* نگرش فلسفی است. فیلسوف، به تعبیر دیوتیما، همان اروس است: موجودی میانی که از کمبود خود آگاه است و به سوی زیبایی و خیر کشیده می‌شود.

در پاسخ به پرسش اصلی، نگرش فلسفی عشق از پنج لحظه ساخته می‌شود: زخمِ زیبایی و حیرت، فقر و میانگی، زایش در زیبایی، صعود دیالکتیکی، و بازگشت و مراقبت. در پاسخ به پرسش فرعی نخست، این لحظه‌ها نه یک نردبان یک‌طرفه، بلکه یک چرخه‌اند؛ عاشقِ به‌کمال‌رسیده بازمی‌گردد و در جان دیگری حیرت می‌آفریند، چنان‌که سقراط در آلکیبیادس برانگیخت. در پاسخ به پرسش فرعی دوم، هر لحظه میان یک کاستی و یک افزونی قرار دارد و ساختار «میانیِ» خودِ اروس در هر لحظه تکرار می‌شود؛ همین ویژگی، معیاری برای بازشناختن عشق فیلسوفانه از بدل‌هایش، مانند تملک‌خواهی، بت‌واره‌سازی و سلطه، فراهم می‌کند. در پاسخ به پرسش فرعی سوم، الگو نشان می‌دهد که اروس الگوریتمی عصر دیجیتال، هر لحظهٔ چرخه را به آسیب متقابلش می‌لغزاند و آموزش فلسفی می‌تواند با راهبردهایی چون نگاه آهسته، ماندن در پرسش و استادی‌ـشاگردی در برابر آن بایستد.

نوآوری مقاله در سه سطح است: در سطح *تفسیری*، پیشنهاد خوانش چرخه‌ای به‌جای خوانش خطی نردبان عشق؛ در سطح *مفهومی*، صورت‌بندی اصل میانگیِ تکرارشونده و تعریف آسیب‌های متقابل؛ و در سطح *کاربردی*، پیوند نظریهٔ عشق افلاطون با نقد فرهنگ دیجیتال و آموزش.

این پژوهش محدودیت‌هایی نیز دارد. تمرکز آن بر پنج محاوره بوده و محاوراتی چون *لوسیس*، که به دوستی (*فیلیا*) می‌پردازد، و *قوانین* را تنها در حاشیه در نظر گرفته است. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده (۱) نسبت چرخهٔ اروسی را با مفهوم دوستی در *لوسیس* و اخلاق ارسطو بسنجند؛ (۲) هم‌ساختاری لحظهٔ بازگشت را با سفر چهارم در سنت عرفانی و حکمت متعالیه بررسی کنند؛ و (۳) راهبردهای آموزشی جدول ۳ را در قالب پژوهش‌های میدانی در کلاس‌های فلسفه برای کودکان و دانشجویان بیازمایند.

سخن پایانی آنکه افلاطون ما را به گریز از عشق فرانمی‌خواند، بلکه به *گرداندن* آن دعوت می‌کند. عشق افلاطونی، به معنای راستینش، عشقی است که از یک چهره آغاز می‌شود، از آن فراتر می‌رود، و دوباره با دستانی پر به سوی چهره‌ها بازمی‌گردد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافعی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

احمدوند، شجاع، و بردبار، احمدرضا. (۱۳۹۵). فیلسوف‌شاه افلاطونی و شاه آرمانی در ایران باستان. *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۵(۱۸)، ۹–۳۳. https://doi.org/10.22054/qpss.2016.6796

افلاطون. (۱۳۸۰). دورهٔ آثار افلاطون (م. ح. لطفی و ر. کاویانی، مترجمان؛ چاپ سوم، ۴ جلد). خوارزمی.

خضر کریم، سهاد، مروت، علی‌اصغر، و سلمانی، علی. (۱۴۰۵). تراژدی یونانی و نقش معرفتی‌ـتربیتی آن در دستگاه فلسفی افلاطون. *پژوهش‌های فلسفی*، ۲۰(۵۵). https://doi.org/10.22034/jpiut.2026.71251.4425

شفیع‌بیک، ایمان. (۱۳۹۴). تعریفِ «فلسفه» و «فیلسوف» در فایدونِ افلاطون. *فلسفه*، ۱۳(۱)، ۲۱–۴۰.

https://doi.org/10.22059/jop.2015.56683

صدرمجلس، مجید. (۱۴۰۱). مبانی آموزهٔ تربیت سقراطی‌ـافلاطونی در محاورهٔ پروتاگوراس. *پژوهش‌های فلسفی*، ۱۲۷–۱۴۸.

https://doi.org/10.22034/jpiut.2022.53550.3375

طاووسی ینگابادی، مجید، و کورنگ بهشتی، رضا. (۱۴۰۰). قرابت بیان رمزی‌ـتمثیلی سهروردی و افلاطون دربارهٔ خودشناسی به‌عنوان سرآغاز سلوک فلسفی. *جاویدان خرد*، ۱۸(۳۹)، ۲۵۱–۲۸۲.

. https://doi.org/10.22034/iw.2021.298112.1554

غفاری، ابوالحسن. (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل نتایج اخلاقی تمثیل غار در اندیشهٔ افلاطون. *انسان‌پژوهی دینی*، ۱۴(۳۸)، ۱۲۷–۱۴۲.

https://doi.org/10.22034/ra.2018.29950

هادی، روح‌الله، مستفید، زهرا، و حسینی بهشتی، سید محمدرضا. (۱۳۹۸). مبانی معرفت‌شناختی عشق از دیدگاه افلاطون و مولوی با تکیه بر محاورات ضیافت، فایدروس، ثئای‌تتوس و دیوان شمس. *حکمت و فلسفه*، ۱۵(۵۹)، ۲۳۱–۲۷۲.

https://doi.org/10.22054/wph.2019.38636.1664

هانی، کاظم. (۱۴۰۱). [نسبت روش سقراطی با دوستداری دانایی (فیلوسوفیا)]. *پژوهش‌های فلسفی*.

https://doi.org/10.22034/jpiut.2022.52220.3263

References

Ahmadvand, S., & Bordbar, A. R. (2016). The Platonic philosopher king and the ideal king in ancient Iran. *Strategic Research on Politics*, *5*(18), 9–33. https://doi.org/10.22054/qpss.2016.6796

Bail, R. (2025). Giving birth to ideas: Platonic epistemology as sexual metaphor. *Revista Archai*, (35), e03512. https://doi.org/10.14195/1984-249X_35_12

Cooper, J. M. (2012). *Pursuits of wisdom: Six ways of life in ancient philosophy from Socrates to Plotinus*. Princeton University Press. https://doi.org/10.1515/9781400842322

Ghaffari, A. (2017). Examination and analysis of the ethical implications of the allegory of the cave in Plato's thought. *Religious Anthropology*, *14*(38), 127–142. https://doi.org/10.22034/ra.2018.29950

Grubor, K. (2023). Plato's *periagoge*: Changing direction as a central aspect of education. *Distinctio: Journal of Intersubjective Studies*, *2*(1), 103–123. https://doi.org/10.56550/d.2.1.5

Hadi, R., Mostafid, Z., & Hosseini Beheshti, S. M. R. (2019). Epistemological foundations of love from the perspectives of Plato and Rumi, based on the dialogues *Symposium*, *Phaedrus*, *Theaetetus*, and the *Divan of Shams*. *Hikmat va Falsafeh*, *15*(59), 231–272. https://doi.org/10.22054/wph.2019.38636.1664

Hani, K. (2022). The relation of the Socratic method to the love of wisdom (*philosophia*). *Philosophical Investigations*. https://doi.org/10.22034/jpiut.2022.52220.3263

Hrachovec, H. (2018). Paideia, progress, puzzlement. *Educational Philosophy and Theory*, *50*(6–7), 712–718. https://doi.org/10.1080/00131857.2017.1374847

Khezr Karim, S., Morovat, A. A., & Salmani, A. (2026). Greek tragedy and its epistemic-educational role in Plato's philosophical system. *Philosophical Investigations*, *20*(55). https://doi.org/10.22034/jpiut.2026.71251.4425

Lightfoot, J. (2021). Beginning with *thauma*. In *Wonder and the marvellous from Homer to the Hellenistic world* (pp. 1–16). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009003551.001

Llewelyn, J. (2001). On the saying that philosophy begins in *thaumazein*. *Afterall: A Journal of Art, Context and Enquiry*, *4*, 48–57. https://doi.org/10.1086/aft.4.20711438

Mouzala, M. G. (2014). Olympiodorus and Damascius on the philosopher's practice of dying in Plato's *Phaedo*. *Peitho. Examina Antiqua*, *5*(1). https://doi.org/10.14746/pea.2014.1.8

Nightingale, A. W. (2004). *Spectacles of truth in classical Greek philosophy: Theoria in its cultural context*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511482564

Plato. (1997). *Complete works* (J. M. Cooper, Ed.; D. S. Hutchinson, Assoc. Ed.). Hackett.

Plato. (2001). *The complete works of Plato* (M. H. Lotfi & R. Kaviani, Trans.; 3rd ed., 4 vols.). Kharazmi.

Sadr Majles, M. (2022). Foundations of the Socratic-Platonic doctrine of education in the *Protagoras* dialogue. *Philosophical Investigations*, 127–148. https://doi.org/10.22034/jpiut.2022.53550.3375

Sedley, D. (2004). *The midwife of Platonism: Text and subtext in Plato's Theaetetus*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/0199267030.001.0001

Shafi' Beik, I. (2015). The definition of philosophy and philosopher in Plato's *Phaedo*. *Philosophy*, *13*(1), 21–40. https://doi.org/10.22059/jop.2015.56683

Sheffield, F. C. C. (2006). *Plato's Symposium: The ethics of desire*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199286775.001.0001

Tavoosi Yingabadi, M., & Koreng Beheshti, R. (2021). The affinity of Suhrawardi's and Plato's symbolic-allegorical expression regarding self-knowledge as the beginning of the philosophical journey. *Javidan Kherad*, *18*(39), 251–282. https://doi.org/10.22034/iw.2021.298112.1554